

ORDFORKLARINGER TIL SAGAER

Landskabsbeskrivende stednavneled

Listen forklarer de ord eller led i stednavnene, som beskriver landskabet. Kun de uigennemsigtige og mindre kendte led forklares. De led, hvis betydning er en anden end i det eksisterende danske ord, er også på listen.

bakke (*bakki*): banke, bred, skråning, kant, bakke.
bjerg (*berg*): klippe, mindre fjeld, klippefremspring **bol** (*bol*): leje, bosted.
borg (*borg*): borgformet klippe, fæstning.
brim (*brim*): brænding.
brink (*brekka*): bakke, skrænt, skråning **bø** (*bør*): gård.
bølle (*bøli*): leje, bosted.
drang (*drangr*): klippesøjle, enligtstående søjleagtig klippe.
ejd (*eid*): landtange, fed, drag.
fed (*fit*): vådområde, fugtig slette, langs vand eller vandløb.
fen (*fen*): sump, mose.
flesjer (*flesjar*): flade skær.
flo (*floi*): flad, sumpet strækning på hede, slette e. 1., hvor vandet bliver stående en stor del af året, også brugt om havbugt. **flod** (*fljot*): bredt og åbent vandområde, flod.
fos (*fors*): vandfald.
gejl (*geil*): trang dal, trang vej.
gil (*gil*): kløft, bjergkløft.
gå (*gja*): spalte, kløft.
glyver (*gljufr*): kløft mellem stejle klipper.
gnibe (*gnipa*): højt, stejlt fremover-hængende fjeld.
gnub (*gnupr*): stejlt bjerg, der rager ud fra en bjerggruppe.
grov (*grof*): fordybning, hul, grube, evt. dannet af smeltevandsstrøm.
gærde (*gerdi*): indgærdet jordstykke, gærde.
hals (*hals*): højderyg, ås, bjergpas.
hammer (*hamarr*): fjeldhammer, stejl klippeskrænt.
have (*hagi*): græsgang, græsningsareal.
hede (*heidr*): fjeldhede, øde, udyrket, flad, passabel strækning i højlandet.
helle (*hella*): fladt klippeparti, helle.
helle (*hellir*): klippehule, bjerghule, grotte.
hjalle (*hjalli*): klippeafsats, hylde i fjeldside.
høb (*hop*): strandsø.
hol (*boil*): bakke, høj.
holm (*holmr*): lille ø, holm.
holt (*holt*): tør, højtliggende ufrugtbar jord, nogle gange stenet og/eller træbevokset.
horn (*horn*): fremskydende fjeld, forbjerg.
høl (*hylr*): dybt sted i vand eller vandløb.
høvde (*hgfdi*): forbjerg, høj og brat klippe.
jøkel (*jgkull*): gletsjer.
kam (*kambr*): fjeldkam, skarp fjeldryg.
kilde (*kelda*): bæk, brønd, vandingssed, sump.
klev (*kleif*): stejl bakke.
klint (*klettr*): bjergknold, enlig klippe.
køl (*kollr*): bjergtop (egl. 'hoved').
kvam (*hvammr*): lavning, lille dal.
kver (*hverr*): varm kilde.
kverve (*hverft*): bygd, (afgrænset) område.
kvissel (*kvist*): forgrening af vandløb eller fjord.

kvöl (*hvalt*): høj bakke.
li (*hiid*): bjergskråning, fjeldside.
lon (*Ion*): roligt vand, bredning, strandsø, lagune.
læk (*tøkr*): bæk, lille vandløb **løb** (*hlaup*): flom, smeltevandsstrøm **lød** (*laut*): lille dal.
løg (*laug*): varm kilde, hvor man kan bade og vaske.
låter (*latr*): leje, ynglested.
mark (*mprk*): skov, skovegn.
mel (*melr*): sten-, grus- eller sandbanke.
mid (*mid*): fiskegrund.
mule (*muli*): høj, bred affundet fjeldmasse.
myr (*myrr*): mose, sump.
næs (*nes*): landområde, der danner fremspring ud i hav eller sø. **os** (*oss*): munding, flodmunding.
ryg (*hryggr*): fjeldryg, højderyg, bakkekam.
røn (*hraun*): klippegrund, stengrund, på Island ofte dannet af den smeltede og størknede stenmasse, lava, fra vulkanske udbrud.
sel (*set*): sæter.
skejd (*skeid*): fladt landområde af en vis længde, ofte brugt om slette, fladt tørt område.
skred (*skrida*): jordskred, sneskred, område dannet ved skred. **skår** (*skard*): åbning i fjeldvæg, som ligner en udskæring, bjergkløft, bjergpas.
stabe (*stapi*): højt, stejlt fjeld, gerne kegleformet.
svejt (*sveit*): bygd, landdistrikt.
tad (*tada*): gødet mark eller eng.
teg (*teigr*): jordstykke.
tjørn (*tjprn*): lille sø.
toft (*toft*): tomt, ruiner.
tunge (*tunga*): landtunge, tange mellem åer, der mødes.
urd (*urd*): sten, grus efter skred.
vad (*vad*): vadested.
vand (*vatn*): sø.
vold (*vpllr*): slette, fladt tørt område.
vær (*ver*): fangstplads, fiskerleje.
våg (*vdgr*): bugt, som fra havet eller fjorden går ind i landet.
ør (*eyrr*): gruset, sandet strand(bred)/odde/tange.
å (*a*): større vandløb, flod, elv.
ås (*áss*): bjergryg, langstrakt højeddrag.

Ord og begreber

aftensang (*aftanspngr*): vesper, en af de faste tidebønner i kirken omkring kl. 18.
alen (*alin, pin*): længdemål på omkring en halv meter (underarmen).
Altinget (*alpingi*): det fælles ting for hele Island på Tingvoldene (*Pingvellir*) i det sydlige Island. Altinget trådte sammen hvert år i ca. 14 dage fra den første dag i den 11. sommeruge (dvs. mellem 18. og 24. juni). Altinget oprettedes ifølge Are Frodes *Islædingebog* i år 930. Det blev ledet af lovsigeren, som havde højeste autoritet om kalenderen og lovens indhold, indtil loven blev nedfældet på pergament i 1117/1118. Den lovgivende magt var hos Lovretten. Island blev ca. år 965 inddelt i fjerdinge. I hver fjerding var der 3 tingkredse (med undtagelse af Nordlandsfjerdningen, hvor der var 4) med hver sit lokalting, de såkaldte vårting, som blev afholdt kort før Altinget. På Altinget var der 4 fjerdingsretter, som udgjorde den dømmende del af tinget. Omkring år 1000 oprettedes femter-retten, en slags højesteret. Den lovgivende og den dømmende magt var adskilt; der fandtes ikke nogen udøvende magt.

arvedrape (*erf drapa*): kvad til ære for en afdød.

asynje (*åsynja*): kvindelig guddom i den nordiske mytologi; kvindelig modpart til aserne.

Balegårdsside (*Balagardssida*): sydvestkysten af det nuværende Finland.

banemand (*bani, banamadr*): drabsmand.

bersærk (*berserkr*): krigler, stridsmand med særlige egenskaber. I islændingesagaerne ofte en forbryderagtig og farlig person.

Bjarmeland (*Bjarmaland*): et område omkring Hvidehavet, **blot** (*blot*): ofring til guder.

blote (*blota*): ofre til guder.

bloter (*blotmadr*): person, der forestår blot, afgudsdyrker, hedning.

blåmand (*blamadr*): mørk eller sort mand. I islændingesagaerne en troldsk person.

Andre steder i den oldislandske litteratur bruges ordet også i andre betydninger, **bod** (*bud*): midlertidig bygning af en art. Ordet kan også bruges om varebod eller handelsbod, men det ses særligt hyppigt om de tingboder, som blev dækket af et teltliggende tag, og som blev anvendt midlertidigt ved afholdelse af ting.

bod, bøder (*bot, bfitr-, manngjpld*): der var 3 typer straf for en forbrydelse: pengebod, landsforvisning og fredløshed. I visse tilfælde blev retten til umiddelbar hævn godtaget, men for de fleste forbrydelser var der fastsat en straf. Den krænkede part havde ingen anden mulighed end at godtage, hvad der blev bestemt af retten, en mægler eller en mand, som havde fået selvdømme. Det var lovligt at udøve pres for at få en person til at betale, men der var ingen anden myndighed til at iværksætte straffen end høvdingerne med deres bevæbnede følge. Jf. landsforvisning, fredløshed, selvdømme.

boldspil (*knattleikr*): spil med en hård bold og et boldtræ, måske lig *hurling*.

Spillereglerne kendes ikke.

bredøkse (*breidøx*): bredbladet økse.

brudepris (*mundr*): den sum, som brudgommes familie gav bruden ved brylluppet.

Ifølge loven var denne brudens personlige ejendom.

brynjetrold (*bryntroll*): hellebardlignende stangvåben, både hug- og stikvåben med rektangulært økseblad og spydspids, muligvis derudover forsynet med en eller flere pigge.

brændt sølv (*brenntsilfr*): rent sølv, som ikke er iblandet kobber.

byrding (*byrdingr*): fragtskib, handelsskib.

bænkegave (*bekkjargjpf*): gave fra brudgom til brud. **bænkestok** (*setstokkr*): bænkestokkene eller sædestokkene menes at være de kraftige tømmerstokke, der i skålen adskilte gulvet og 'sædet' (*set*), det forhøjede sidde/soveareal langs væggene. De var tit udsmykkede og blev, i lighed med højsædestolperne, betragtet som meget værdifulde og betydningsfulde.

bør (*byrr*): gunstig vind for sejlads på havet, god sejlvind. **dagmål** (*dagmal*): tiden omkring kl. 9 om formiddagen,

davre (*dagverdr*): morgenmåltid, egentlig dagmåltid, dagens første hovedmåltid.

dis (*dis*): overnaturligt kvindeligt væsen, en skyts gudinde eller fylgje.

diseblot (*disablot*): ofring til diser.

domring (*domhringr*): domkreds; ifølge Egils saga sad dommerne tilsyneladende i en cirkel, som var markeret med hasselstænger og reb (jf. Egils saga, kap. 57).

drage (*dreki*): fornemt krigsskib med dragehoved(er) på stavnen(e).

drape (*drapa*): kvad til nogens ære, ofte med stev (omkvæd). Den fornemste form for skjaldekvad.

drive alfer bort (*alfrek, ganga alfrek, ganga (at) alfreka*): forrette sin nødtørft.

dysse (ved verbet *dysja*): (uordnet) dyng af sten og jord.

døgn (*døgr*): ordet *døgr* betød oprindeligt et halvdøgn, dvs. en dag på 12 timer eller en nat. Men man ser også ordet brugt om et døgn på 24 timer. Det er sandsynligt, at man ved oplysninger om havejladts har regnet med betydningen 'døgn', idet man målte afstande i forhold til et døgn (en døgnlang sommerdags) uafbrudte sejlads over havet.

døler (*dølir*): folk i en dal.

dørdom (*dyradomr*): rettergang afholdt ved den anklagedes dør, mens den anklagede er inde.

enmåned (*einmanudr*): den sjette og sidste vintermåned, måneden fra midt i marts til midt i april.

fadebur (*bur, utibur*): rum til forråd eller fritstående forrådshus på gården.

fal (*fair*): del af et spyd. Det hule jern, der omslutter spydskaftet, hvor blad møder skaft.

fardagstid (*fardagar, far dagaske id*): en periode på 4 dage (torsdagmandag) i den 7. sommeruge (dvs. i slutningen af maj), hvor lejlændinge kunne bytte bosted, og arbejdsfolk på gårdene kunne flytte.

femterret (*fimtntardomr*): appelret, en slags højesteret på Islands Alting, som oprettedes omkring år 1000. I femterretten havde 48 dommere, udvalgt af goderne, sæde, men kun 36 dømte i hver sags behandling, da parterne skulle udskyde 12 dommere. Femterretten kunne træffe majoritetsafgørelser.

fingerspand (*spgnn*): længdemål. Afstanden mellem det yderste af den udstrakte tommel- og langefinger, godt 20 cm. **finne** (*finnr*): same, person som tilhører et folkeslag fra det nordlige Skandinavien, Finland og Rusland (Kolahalvøen). Finner havde ry for at være særligt troldkyndige. Nogle gange omtales finnerne også som 'skridfinner', afledt af *skrida*, stå på ski.

fjerding (*fjordungr*): landsfjerding; en af de 4 fjerdedele, som Island blev inddelt i ca. år 965 (Østlandet, Nordlandet, Vestlandet og Sydlandet). Hver af disse havde, med undtagelse af Nordlandsfjerdingen, 3 tingkredse med 9 goder. Nordlandsfjerdingen havde 4 tingkredse og 12 goder.

fjerdingsret (*fjordungsdomr*): fjerdingsdomstol, oprettet omkring år 965, en domstol på Islands Alting for hver af landets 4 fjerdinge. Fjerdingsretten bestod af 36 dommere, udnævnt af goderne over de oprindelige 36 godedømmer. Afgørelserne i disse skulle være næsten enstemmige, hvad der ofte førte til, at en sag blev fastlåst. Dette problem løstes delvist ved oprettelsen af femterretten omkring år 1000. Når der i en fjerdingsret var uenighed om dommen, måtte sagen indbringes for femterretten. **fjerdingsting** (*fjordungsping*): fællesting for hver af Islands 4 fjerdinge til afgørelse af sager, der angik beboerne i fjerdingen, hvis de tilhørte forskellige tingkredse. Dette gjaldt for eksempel drabsager. Man har ikke kendskab til, at disse ting blev holdt i historisk tid (dvs. 1100- og 1200-tallet), idet de var blevet overflødige ved indførelsen af fjerdingsdomstole på Altinget.

flok (*flokkr*): kvad til nogens ære, uden stev (omkvæd). Mindre fint end *drape*.

fostbroderskab (*fus tb rød ral ag*): symbolsk broderskab, der blev indgået af mænd, der ønskede en alliance, som var de brødre.

fostbror (*fostbrodir, eidbrodir*): mand, der har svoret fostbroderskab med en anden, jf. fostbroderskab.

fosterbror (*fostbrodir, fostri*): mandlig person, som man opfostres eller er opfostret sammen med, plejebroder.

fosterfar/fostermor (*fostri/fostra*): mand/kvinde, som har opfostret én, plejefar/plejemor.

fostersøn/fosterdatter (*fostri/fostra*): mand/kvinde, som man har opfostret hos sig, plejesøn/plejedatter.

fred (*fridr*): personlig sikkerhed (modsat fredløshed). **fredhellig** (*fridheilagr*): den person var fredhellig, som ved loven var garanteret sikkerhed mod ethvert overfald.

fredløshed (*skoggangr, sekd*): en mand, som var erklæret fredløs, måtte ikke få underhold, ikke hjælpes til udlandet og i det hele taget ikke få nogen form for hjælp. Han kunne ustraffet dræbes, også af islændinge i udlandet, og han måtte ikke vende tilbage til landet. En fredløs fik tillige eksproprieret sin formue. Straffen indtrådte først efter afslutningen af tinget, hvor dommen var afsagt. Der var sat en pris på enhver fredløs' hoved, almindeligvis 1 mark. Jf. konfiskeringsdom, landsforvisning.

frille (*fridla*): elskerinde.

frod (*frodr*): kundskabsrig, lærd, vis.

frænde (*frændi*): mandlig slægtning, både nær og fjern. Ofte er ordet i oversættelserne gengivet med mere specifikke betegnelser, som fætter, farbror, morbror, bror, søn osv., eller med slægtning. Ordet har stærke konnotationer og bruges ofte i en forbindelse, hvor det understreger det allianceforhold, der er mellem familiemedlemmer.

fylgje (*fylgja*): et væsen, en slags ånd, knyttet til et menneske eller en familie, undertiden i dyreskikkelse eller kvindeskikkelse. En fylgje er usynlig for de fleste, men kan dog ses i drømme og af synske personer. Hvis de viser sig for en person, varsler det gerne skæbnesvangre begivenheder.

fylke (*fylki*): distrikt i Norge, en retslig/administrativ enhed. **fylke** (*fylkja*): opstille i slagorden.

fylking (*fylking*): slagorden.

fylkeskonge (*fylkiskönungr*): konge over et fylke, en småkonge, jf. fylke.

færge (*ferja*): mindre fragtskib (ikke havgående).

galder (*galdr*): trolddom eller magi ved brug af magiske formler eller vers med magisk kraft, jf. sejd.

genganger (*draugr*): gengangere blev i skandinavisk middelalder opfattet som skikkelser af kød og blod. De er i stand til at brydes, slås eller på anden vis kæmpe mod deres modstander (jf. Grettes saga, kap. 32—35). Der er mange eksempler i islændingesagaerne på folk, som møder eller ser 'levende gengangere' i gravhøje (jf. Njals saga, kap. 78, Sagaen om Hård og mændene på Holm, kap. 15, Grettes saga, kap. 18). Disse kaldes højboer. For at forhindre, at gengangere vendte tilbage og plagede de levende, tog sagaheltene forskellige midler i brug.

gode (*godi*, *godordsmadr*): herredshøvding med juridisk (oprindeligt muligvis også religiøs) funktion. I hver tingkreds var der 3 goder. Oprindeligt var der antagelig 36 goder i landet, men omkring år 965, blev tallet 39, da landet blev inddelt i fjerdinge.

godedømme (*godord*): en godes myndighed og værdighed, et juridisk og undertiden i islændingesagaerne religiøst embede varetaget af en gode. Godedømmet kunne afhændes, gå i arv, og ejes i fællsskab.

gomåned (*goi*): måneden fra midt i februar til midt i marts, den femte vintermåned.

goldfår (*geldfé*, *geldingr*): får, der ikke giver mælk og ikke har haft afkom det sidste år.

Grækerriget (*Grikkjariki*): det østromerske rige, det byzantinske rige.

grønlænding, grønlandsk (*grðnlendingr*, *grønlenzkr*): nordboerne på Grønland kaldes grønlændinge og grønlandske, **gudehov** (*hof*): tempel for hedenske guder, jf. hov.

gudvæv (*gudvefr*): dyrebart stof, muligvis skinnende som satin, måske rødt.

gæstebud, gæsteri (*veizla*, *veizlur*): beværtning eller underhold, som specielt kongen med følge havde ret til at kræve af sine undergivne, når han rejste omkring i landet.

Gotland (*Gautland*): Västergotland (eller Våster- og Ostergotland) i Sverige.

Gårderige (*Gardariki*): det russiske rige, området mellem Østersøen og Ladoga i nord og Sortehavet og i syd. Området var kontrolleret af skandinaver mellem det 9. og 11. århundrede.

Gårdkongen (*gardskonungr*): 'kongen' i Miklegård, den byzantinske kejser i Konstantinopel.

gårdsk (*gerzkr*): russisk, jf. Gårderige.

hamskifter (*hamrammr*, adj.): person, der kan skifte ham eller skikkelse, eller som går bersærkerang, og i den situation har ekstraordinære kræfter. Ordet betegner egentlig, at man er stærk ud over det sædvanlige (*rammr*) i sin ham (*ham*). Ordet udspringer fra en forestilling om, at nogle var i stand til at skifte ham og påtage sig dyreskikkelse, fx som bjørn, ulv eller hval (jf. Kvæld-Ulf i Egils saga, kap. 1).

Hel (*hel*): dødsriget, også navnet på gudinden i dødsriget. **herred** (*herad*): område, som udgjorde en retskreds. **herredsting** (*heradsping*): lokalt ting i herredet, jf. vorting og høsting.

herse (*hersir*): norsk herredshøvding, lokal leder.

hestekamp (*hestaat*): hestekampstævne, en populær sport på Island, hvor hestene blev hidset til kamp mod hinanden (jf. fx Røgdølernes og Dræber-Skudes saga, kap. 12).

hird (*hird*): en fyrstes krigerskare, livvagt og hof. Man ved meget om forholdene og idealerne ved den norske konges hird takket være den såkaldte Hirdskrå, en lovbog med regler for hirden.

hjalte (*hjalt*): tværstykke mellem klingens grebet på et sværd. Vikingetidens sværd havde oftest to hjalter, både oven for og neden for grebet; det øverste hjalte var gerne forsynet med en rund sværdknap, eller der var ikke noget overhjalte, bare en knap, som i middelalderens sværd.

Hjaltland (*Hjaltland*): Shetlandsøerne.

holk (*holkr*): metalbeslag, der omslutter et skaft.

holmgang (*holmganga*): duel, der skulle finde sted på et afgrænset område, oprindeligt på en lille ø (en holm). Skjolde, som blev hugget i stykker, kunne erstattes op til 3 gange. Kampen kunne afsluttes, hvis den ene part blev såret, og han købte sig fri ved at betale en bod på 3 mark sølv, som skulle betales på stedet eller senere. I Kormaks saga (kap. 10) gives der detaljerede regler for holmgang. Holmgang blev forbudt på Island i år 1006. **hov** (*hof*): tempel. Til trods for beskrivelser af gudehov i sagaerne, har man ingen arkæologiske vidnesbyrd om, at der fandtes bygninger, som udelukkende blev bragt til hedensk gudedyrkelse. Beskrivelserne af gudehov i sagaerne afspejler middelalderens kristne forestillinger om hedenskab (jf. Ørboernes saga, kap. 4).

hovgode (*hofgodi*): gode, der varetager funktionen ved et hov. **hundred** (*hundrað*): oftest et 'stort hundred', dvs. 120. Ofte brugt som værdimål/betalingsmiddel. Udtrykket refererer sjældent til eksakte tal. 'Hundred i sølv' svarer til '120 øre i sølv.' Jf. øre.

husting (*husping*): møde, som en høvding holder med sine mænd.

hvide dåbsklæder (*hvitavadir*): de nydøbte bar hvide dåbsklæder en uge efter dåben.

hærpil (*herpr*): indkaldelse til krigstjeneste.

høgård (*heygardr*; *stakkgardr*): indhegning om en høstak eller et høferråd.

højsæde (*hdsdti*): den fornemste plads på bænken i skålen. Højsæder fandtes både hos almue, høvdinge og konger. Jo nærmere højsædet man fik anvist plads, jo højere var rang og anseelse. Nogle gange modsvares højsædet af en plads på bænken over for højsædet til den mest hædrede gæst, æressædet (*pndvegi*). Jf. æressæde.

højsædestolper (*pndvegissulur*): stolper på begge sider af højsædet eller æressædet, gerne dekorerede. Landnamsbogen og flere sagaer fortæller, at de, som drog fra Norge til Island, nogle gange kastede deres højsædestolper over bord, når de nærmede sig land. Der, hvor højsædestolperne drev i land, slog de sig ned. Højsædestolperne beskrives i de islandske tekster; man har ikke fundet nogen ved arkæologiske udgravninger.

høl (*hyllr*): dybt sted i vand eller vandløb.

høstblot (*haustblot*): ofring om efteråret.

høstting (*haustping*, *leid*): lokalt ting, der blev holdt om efteråret, tidligst 14 dage efter hjemkomsten fra Altinget og senest i slutningen af august. På høsttinget er der ingen domstol i modsætning til vårttinget. Sager og afgørelser fra Altingen blev meddelt der.

høvding (*hpfdingi*): ledende og indflydelsesrig person; ofte, men ikke udelukkende, brugt om goder.

høvdingmagt, høvdingmyndighed over folk (*mannaforrad*, *mannaforrddi*): en høvdings autoritet over mænd, der har stillet sig til rådighed for ham som tingmænd; bruges synonymt med godedømme.

høvvisk (*høverskr*): egentlig 'som det hører sig til ved hoffet'; ridderlig, beleven, dannet, fornem.

håndgangen (*handgenginn*): særligt om hirdmand, som er gået i en fyrstes tjeneste.

ildhus (*eldhus*): ildhuset (eller ildskålen) var oprindeligt identisk med skålen, med alle dennes funktioner i ét og samme rum og hus: madlavning, spisning og søvn. Med en nyere byggeskik blev skålen, stuen, ildhuset og fadeburet opført som bygninger for sig, men de var bygget tæt sammen i det karakteristiske islandske gårdkompleks. Ordet anvendes nogle gange synonymt med gildesal eller skåle.

ildskåle (*eldaskalli*): det samme som ildhus.

Islandshavet (*Islandshaf*): Havet mellem Island og Norge.

jarl (*jarl*): jarler var mænd af fornem slægt, som regerede selvstændigt eller under en konge. Titlen kunne arves eller tildeles af kongen. Ladejarlerne, som optræder i mange sagaer og totter, regerede over store dele af det nordlige Norge i flere hundrede år. På Island fandtes der ikke jarler, men Orknøerne og Hjalmland var et vigtigt og nærmest uafhængigt jarledømme.

jorsal (*Jorsalir*): Jerusalem.

jætte (*jptunn*): ifølge Snorres Edda (ca. 1220), som er det nærmeste man kommer en håndbog i nordisk mytologi fra middelalderen, har jætterne været der fra tidernes morgen. De er gudernes og menneskenes fjender. Jætterne var ikke dumme, de var udspekulerede, og nogle af dem vidste mere om verden og fremtiden end Odin.

karve (*karf*): mellemstort skib, som fortrinsvis drives frem af årer, mindre og slankere end en knar.

Kaupang (*Kaupangr*): egentlig handelsplads, men bruges nogle steder som navn på købstæder, særligt byen Nidaros (nu Trondheim).

kejp, skindkejp (*keipr, hudkeipr*): let båd med skind spændt uden om et træskelet, en kajak eller kano.

kenning (*kenning*): poetisk omskrivning i skjaldesproget. En kenning består af mindst 2, højst 7 led. En simpel kenning på 2 led kan være en 'sejlhest' = et skib. Kenningerne er ofte mere komplicerede og bygger på sagn og fortællinger om guderne. En kenning for guld kan for eksempel være 'Granes byrde'. Gråne er Sigurd Favnersbanes hest, som bar en stor guldskat, som Sigurd skaffede ved drabet på en drage. Skjaldene danner især kenninger for kriger, kvinde, guld, skib, kamp, sværd, skjold og ravn. **klerk** (*klerkr*): gejstlig lærd person.

kløvbyrde (*klyfjarbyrdr*): oppakning til en hest.

kløvhest (*klyfjahestr*): pakhest.

knar (*knpr*): stort havgående fragtskib, som er bredere, dybere og kortere end et langskib.

kogge (*kuggr*): bredt, fladbundet hanseatisk fragtskib med høje skibssider, kendt i Østersøområdet fra begyndelsen af 1200-tallet.

konfiskeringsdom (*féransdomr*): når en mand dømtes fredløs eller landsforvist, havde han forbrudt sin formue. Ved konfiskeringsdommen, som fandt sted ved den dømtes ejendom, skiftedes ejendommen mellem dem, der havde fordringer på boet. Konfiskeringsdommen skulle finde sted inden 14 dage efter en fredløshedsdom og uden for den dømtes tungærde, men i et pileskuds afstand fra gården (jf. Ravnkels saga, kap. 11). **kulbider** (*kolbitr*): askelad; en ung mand, der tilsyneladende er en tosse, idet han ligger og flyder ved ildstedet, men som senere beviser stort mod og dygtighed.

Kurland (*Kurland*): del af det nuværende Letland.

kvad (*kvædi*): digt, ofte af en vis længde og ofte et lovprisende digt. Man finder også omtale af kvad i forbindelse med magi. **kvidling** (*kvillingr*): lille kvad eller vers.

kvæde (*kvæda*): recitere, fremsige eller måske synge på en særlig måde.

kærtensvend (*kertisveinn*): håndgangen mand, der dog ikke var medlem af hirden.

købstævne (*kaupstefna*): marked, hvor man kommer sammen for at købe og sælge.

landnam (*landnam*): kolonisering af ubeboet land, særligt om Island; egentlig betegner ordet det at tage land i besiddelse, men det bruges også om et stykke land, som man har taget i besiddelse.

Landnamsmand (*landnamsmadr*): person, der i landnamstiden (ca. 870—930) tog land og bosatte sig på Island.

landsforvisning (*fjprbaugsgardr*): begrænset fredløshed. Ved idømmelse af landsforvisning skulle den dømte forlade Island inden 3 år og opholde sig i udlandet i 3 år. Allerede den første sommer skulle han forsøge at få skibslejlighed, og hvis det ikke lykkedes ham at komme udenlands inden 3 år, blev han fredløs. Hvis der anlagdes to sager med krav om landsforvisning, idømtes han fredløshed. I modsætning til den fredløse måtte den landsforviste efter givne regler modtage hjælp, og han måtte i et defineret område færdes uden fare for liv og lemmer (ordet betegner egentlig et gærde

rundt om et mindre område: et livringsgærde, hvor den dømte var i sikkerhed). Når den landsforviste var i udlandet, var han fredhellig. Jf. fredløshed, konfiskeringsdom.

landører (*landaurar*): landingsafgift, som islændinge havde pligt til at betale i Norge.

langkniv (*sax*): stor kniv eller et kort enægget sværd.

langskib (*langskip*)-, krigsskib.

leding (*leidangr*): udskrivning til krigstjeneste eller anden offentlig tjeneste.

lege (*leikar*): organiseret stævne med kampe og dyster, fx boldspil.

lejlænding (*leiglendingr*): person, som lejer jord, en fæster.

lensmand (*lendr madr*): mand, der af kongen har fået myndighed til at håndhæve ret og orden i et vist område. Til gengæld modtog lensmanden indtægt fra gårde, der hørte under kongen.

Lovbjerget (*Lpberg*): navnet på sted/klippe på det islandske Alting på Tingvoldene, hvor lovsigeren havde sin plads og fremsagde loven, og hvor der blev afsagt kendelser og holdt taler. Man kender ikke Lovbjergets præcise beliggenhed på Altinget.

Lovretten (*lögretta*): den lovgivende forsamling på Altinget, som rettede, forbedrede og vedtog love og i tilfælde af tvist om et retsspørgsmål skulle afgive kendelse om, hvad der ansås for at være gældende lov. Lovretten kunne også give benådninger og dispensationer fra loven. Lovretten havde ingen dømmende funktion. Efter inddelingen af landet i fjerdinge bestod Lovretten af 48 medlemmer (39 goder og 9 valgte medlemmer), 12 fra hver fjerding. Hver af de 48 medlemmer skulle vælge 2 af sine tingmænd til rådførsel. Forhandlingerne lededes formodentlig af lovsigeren.

lovsiger (*Iggsggumadr*): Islands øverste verdslige embede. Lovsigeren valgtes for 3 år ad gangen. Han var formand for Altinget og ledede formodentlig Lovretten, og han skulle bl. a. fremsige loven og kalenderen for det følgende år ved Lovbjerget på Altinget. Lovene blev først nedskrevet vinteren 1117—18, og før den tid skulle lovsigeren huske loven udenad. Lovsigeren havde ingen administrativ myndighed uden for Altinget.

løfting (*lyfting*): ophøjet gulv i et skibs bagstavn.

løsøre (*lausaeयरir, lausafé*): rørlige ejendele (fx penge og kvæg) i modsætning til fast ejendom (hus og jord).

mandjævning (*mannjǫfnudr*): selskabsleg, hvor man udvælger (nærværende eller fraværende) personer, som regnes for nogenlunde jævnbyrdige (lige gode, stærke, dygtige), og derpå sammenligner og diskuterer fortrin og mangler.

mark (*mgrk*): vægtenhed for ædelmetal (ca. 204—215 gram) og værdimål for betalingsvarer. 8 øre = 1 mark. Jf. vadmél og øre.

medgift (*heimanfylgja*): den sum, som en brud fik med hjemmefra fra sin far eller formynder. Den var hendes ejendom, og hendes bidrag til familiens økonomi.

midsommer (*midsumar*) betegner midtpunktet mellem første sommerdag (19.—25. april) og første vinterdag (10.—17. okt.) og altså ikke det danske ‘midsommer’.

Miklegård (*Mikligardr*): egentlig ‘den store by’. Nordboernes navn for Konstantinopel (nu Istanbul).

mundskænk (*.skutillsveinn*): et meget ærefuldt hverv, der indebar, at man var medlem af hirden.

nabobønder (*bui, nabui*): ordet betyder nabo, men havde i juridisk sammenhæng en mere formel betydning. I en drabssag skulle der enten foretages stævning mod tiltalte hjemme hos ham selv, eller sagsøger skulle stille på tinget med 9 nabobønder, bønder der boede nærmest åstedet eller den anklagede, og som skulle aflægge ed på, at en sag behøvede føres; ellers kunne den afvises. Indkaldelsen af nabobønder skal foretages lokalt.

namkjortel (*namkyrtill*): man ved ikke, hvad ‘nam’ betyder, måske var det en særlig slags stof, eller der kan være tale om en kjortel med indtagninger (*ndm*).

natmål (*náttmál*): tiden mellem 19:30 og 22:30.

natmålsvarde (*nattmalavarda*): varde, som er rejst med det formål, at man af solens stilling over denne kan vide, hvornår det er *natmål*.

nid (*nid*): ærekrænkende beskyldninger af særlig grov art, i verbal form eller i form af træfigurer. Når nid rettedes mod en mand, indgik der ofte beskyldninger om homoseksualitet, om at manden havde født børn, eller hestesymbolik; når det rettedes mod kvinder gjaldt beskyldningerne promiskuitet eller utroskab. Niddet var ofte årsag til fejder og drab (jf. Sagaen om Bjørn, helten fra Hiddal, kap. 17, og Gisles saga, kap. 2, Sagaen om Den Snu Ræv, kap. 7).

Nidaros (*Nidaross*): det nuværende Trondheim.

nidding (*nidingr*): en æreløs, foragtelig person.

nidstang (*nidstgng*): stang, som er rejst for at håne (nidde) eller bringe ulykker over en person.

non (*non*): tiden omkring kl. 15 ('den niende time' fra kl. 6). **nord**, se verdenshjørner.

odelsjord, odelsland (*odat*): jord, som man har nedarvet ret til. **Ormen den Lange** (*Ormrinn inn langt*): Olav Trygvessøns berømte skib. Det største skib, der nogensinde skulle være blevet bygget i Norge. Alle troede, det var uovervindeligt, men alligevel blev det overvundet ved et af de berømteste slag i Norden, slaget ved Svold (ca. år 1000). Orm betyder drage eller slange.

peld (*pelt*): kostbart stof.

primsigne (*primsigna*): for første gang gøre korsets tegn over nogen, ved dåben eller som indledning til en senere dåb. Den første indvielse til kristendommen.

ransagning (*rannsak*): ransagning anvendtes ved tyverisigtelse og da efter visse nøje fastlagte regler og fremgangsmåder.

retsløs (*oheilagr*): om en person, som er uden den beskyttelse, som loven almindeligvis giver, hvor han ustraffet kan dræbes eller såres. Man kunne anlægge sag mod den, som man havde dræbt, for at få dom for, at han var faldet på sine egne gerninger.

sejd (*seidr*): en slags trolddom eller magi.

selvdømme (*sjalfdéfmí*): forlig, hvor den forurettede part alene bestemmer alle forligsvilkår.

skarlagen (*skarlat*): kostbart og fint forarbejdet stof, fortrinsvis rødt.

skejd (*skeid*): stort krigsskib.

skemme (*skemma*): mindre, almindeligvis fritliggende bygning.

skindkejp, se kejp.

skindsæk (*hudfat*): en slags pose af skind, som rejsende brugte til at sove i.

skovgang (*skogargangr*): det samme som fredløshed.

skovgangsmand, skovmand, (*skog-gangsmadr, skogarmadr*): fredløs person.

skrælling (*skrdlingi*): skrællinger var nordboernes betegnelse for de oprindelige folk i Nordamerika (og også på Grønland, fx i Are Frodes *Ishzndingebog*).

skude (*skuta*), lille, let skib.

skyr (*skyr*): tyk, syrnet mælk.

skåle (*skdli*): vigtigste og i ældste tid eneste rum (*hus*) på gården. Her blev der lavet mad, spist og sovet. Efterhånden, som gården efter islandsk byggeskik fik flere tilbygninger, foruden fadeburet havde man et separat ildhus til madlavning og ofte en stue til ophold, og efterhånden som spisningen foregik et af de to steder, blev skålen først og fremmest brugt som soverum. Ordet skåle kunne også bruges om en mere midlertidig bygning, fx en hytte på en fangstplads. Skålen kunne være meget stor og rumme mange mennesker.

snekke (*snekkja*): krigsskib, en slags langskib eller skejd. **sommer** (*sumar*): sommeren varer fra midt i april til midt i oktober. Første sommerdag var mellem 19. og 25. april.

sommerudvidelsen (*sumarauki*): en uge, som blev lagt til om sommeren hvert 7. år, da året ellers havde 364 dage.

spag (*spakr*): klog, fornuftig, vis.

staller (*stallari*): en af kongens fornemste hirdmænd, egentlig staldmester. Hans embedsfunktion var blandt andet at føre ordet på kongens vegne.

stendysse, se dysse.

stev (*stef*): omkvæd eller tilbagevendende visestump i et digt. **stod** (*stod*): hesteflok,

gerne en hingst (*stodhestr*) med tilhørende hopper.

stolkongen (*stolkonungr*): den byzantinske kejser i Miklegård (Konstantinopel); også kaldet Gårdkongen.

stue, storstue (*stofa*): opholdsrum på gården. De ældste islandske gårde var langhuse, der bestod af kun et rum, skålen, evt. med en beskeden opdeling. De senere gårde, som beskrives i sagaerne, havde flere bygninger, og her bestod hovedbygningen af flere helt sammenbyggede huse med forskellige funktioner, så man havde skåle, fadebur, ildhus og ofte en såkaldt stue. Ordet stue er undertiden brugt om sovekammer (*svefnstofa*).

stævnedage (*stefnudagar*): tiden for stævninger i maj måned: to uger før vårtiget, 3—4 uger før Altinget.

Svold, slaget ved Svold: ifølge traditionen det berømteste slag i Norden på grund af Olav Trygvessøn og hans kæmpers tapre forsvar af skibet Ormen den Lange, ca. år 1000. Hovedmodstanderne var Sven Tveskæg, Olav Svenske og Håkon jarls sønner, Sven og Erik, som herefter blev jarler i Norge under Sven Tveskægs overherredømme.

sværdhjalte, se hjalte. **syd**, se verdenshjørner.

sydlænding (*sudrmaðr*): person fra landene syd for Danmark, især fra det nuværende Tysklands område.

Sydøerne (*Sudreyjar*): Hebriderne.

sysse (*sysla*): kongeligt embede eller embedsdistrikt.

Særkland (*Serkland*): brugt både om Afrika (saracenernes land) og om landene omkring Eufrat og Tigris, Babylon, Assyrien, Persien.

sæter (*set*): græsgang, hvor husdyrene drives ud og græsser om sommeren. På sæteren, der ligger i en vis afstand fra gården, havde man en hytte.

sætte et barn ud (*bera barn ut*): fjerne et barn fra familien og overlade det til sin egen skæbne i naturen.

ting (*ping*): forsamling, hvor anliggender afgøres, der vedkommer områdets beboere. Jf. Altinget, fjerdingsting, herredsting, høstting, vårting.

tingfærdspege (*pingfararkaup*): rejsepenge, som de hjemmeblivende bønder med en vis formue skulle betale dem, som rejste til tinget.

tingmand (*pingmaðr*): en af de mænd, der mødte frem på tinget eller en person, som havde betroet sine interesser til en gode. En godes magt afhang af antallet af tingmænd i hans følge. En tingmand lovede sin gode støtte, mens goden til gengæld lovede tingmanden sin beskyttelse. Før inddelingen i fjerding var godeinstitutionen ikke geografisk bestemt. Da kunne en tingmand høre under en gode længere væk, og han kunne opsigte sit tilhørsforhold til en gode og flytte det under en anden.

tjælde (*tjalda*): forsyne bod eller skib med telttag. Bruges også om at hænge vægtæpper op.

tollekniv (*tglguknifr*): snittekniv.

torremåned (*porri*): måneden fra midt i januar til midt i februar; den fjerde vintermåned.

tot (*pdtr*): kort, novelleagtig fortælling, der som hovedregel er overleveret i en længere prosaberetning (*saga*).

Trondheim (*Prondheimr*): landskabet Trondheim, nu Trøndelagen.

træl (*prMt*): slave. Slavehandel var en vigtig del af handelen i vikingetiden. Mange trælle blev taget fra landene rundt om Østersøen og landene i Vesteuropa, som blev plyndret og invaderet af skandinaverne mellem det 8. og 11. århundrede. Af navn og udseende at dømme kom mange af de trælle, som bliver nævnt i sagaerne, fra Irland og Skotland. Ifølge loven havde trællene næsten ingen rettigheder. De og deres familier kunne kun få deres frihed, hvis deres ejer bestemte sig for at frigive dem, eller hvis en anden købte dem fri. På Island fik slaverne visse rettigheder. En træl, der blev såret, havde ret til en tredjedel af boden; resten gik til ejeren. Islændingesagaerne skildrer ofte trælle som dumme og dovne.

tun (*tun*): hjemmemark, tun, indgærdet eng ved skålen eller gården, hvor det bedste hø var.

tungærde (*tungardr*): gærde rundt om tunet, som skulle hindre græssende dyr i at komme derind.

turs (*purs*): jætte eller trold.

tvemåned (*tvimanudr*): måneden fra midten af august til midten af september.

tværbænk (*palir, pverpallr*): bænk langs væggen inderst i stuen, hvor kvinderne sad.

udeligger (*utilegumadr*): mand, der er erklæret fredløs og må 'ligge ude' i fjeldene.

urdmåne (*urdarmani*): ildevarslenende halvmåne, som ses inde på husvæggen.

vadmel (*vadmal*): uldstof, egentlig et udmålt stykke vævet stof, hjemmevævet uldklæde, som anvendtes som værdimål og almindeligste betalingsmiddel. Der var strenge regler for vadmelet, da det blev brugt som valuta, og der refereres ofte til det i 'øre', hvad der udtrykker den nøjagtige tilsvarende værdi i sølv. 6 alen vadmel svarede til i øre. Som betalingsmiddel var 'hundred vadmel' (120 alen vadmel) = 1 ko eller 2 Vi øre rent sølv. Tre hundrede i sølv er sandsynligvis værdien af tre hundrede alen vadmel udbetalt i sølv. Vadmel var en eksportvare.

valslynge (*valsløngva*): kastemaskine, hvormed man kan slynge sten eller andet (evt. brændende) skyts mod fjenden.

vandre sydpå (*ganga sudr*): tage på pilgrimsfærd.

vandøse (*ausa vatni*): øse vand over nogen ved navngivning. Vendingen bruges både om den kristne dåb og ved navngivning blandt hedninge.

verdenshjørner, nord, syd, øst, vest (*nordr, sudr, austr, vestr*): verdenshjørnerne bruges i vid betydning i islændingesagaerne og svarer ikke altid til kompasretningen. 'Øst' bruges om landene øst og sydøst for Island, jf. østmand, som sædvanligvis betegner en nordmand. 'Vest' eller 'vestpå' bruges om Irland og De Britiske Øer, men kan også anvendes om områder længere væk. Her er udgangspunktet Norge. På Island er retningsangivelserne også ofte afhængige af konteksten. Nogle gange refererer de til fjerdinge; når man rejser til Altinget østfra, kan det i en saga hedde, at man rejser sydpå (i stedet for vestpå), idet man rejser til Sydlandsfjordingen. På samme måde vil en, der rejser fra Altinget til Vestfjordene, siges at rejse vestpå og ikke nordpå, **vest**, se verdenshjørner.

vestpå/vestfra over havet (*vestr/vestan um haf*): (oftest) til/fra De Britiske Øer.

viking (*vikingr*): sørøver eller en røver til lands, ordet bruges også til at karakterisere barske personer.

vinter (*vetr*): vinteren varer fra midt oktober og til midt i april. Første vinterdag var mellem 10. og 17. oktober.

vinternætter (*vetrndtr*): de sidste døgn før vinterens begyndelse.

vægt, se mark, øre.

væring (*vdringr*): væringerne var kejseren i Miklegårds nordiske soldater.

vølv (*vglva*): spåkvinde.

våbentag (*vapnatak*): våbentag markerer tingets afslutning, og fra det tidspunkt trådte fx en dom om fredløshed i kraft (hvorved den fredløse også fik tid til at komme væk). Man ved ikke præcis, hvad våbentag har indebåret.

vårting (*varping*): lokalt ting, der blev holdt om foråret, kort før Altinget, mellem 7. og 27. maj. På vårtinget var der en domstol i modsætning til høsttinget. En drabssag, der berørte folk i samme tingkreds, skulle anlægges ved vårtinget.

æressæde (*gndvegi*): æresplads. Det islandske ord betyder egentlig 'modplads', i det ældste byggeri det samme som højsædet, som den indtrædende så på den modsatte side af skålen. I senere byggeri betegner ordet pladsen på den modsatte bænk lige over for højsædet. De to fornemme lige over for hinanden placerede ophøjede sæder i skålen kaldtes 'modpladser'. Jf. højsæde.

øgt (*eykð*): tiden omkring kl. 15. Tidspunktet svarer til non.

øre (*eyrir*): vægtenhed (ca. 26-27 gram. 8 øre = 1 mark) og værdimål (1 øre = 6 alen vadmel).

øst, se verdenshjørner.

østlige lande (*Austrlpnd*): de baltiske lande.

østmand (*austmadr*): oftest en nordmand (fra øst for Island). Nogle gange anvendes betegnelsen for en person fra øst for Norge, en svensker.